

SZÉPIRODALOM
SZOCIOGRÁFIA
MŰVÉSZET

1994 JUN 19
KÖR
Rás
94 • 6

FoR

RÁS

*huszonhatodik
évfolyam
1994.június*

TARTALOM

Határ Győző	1	A Lócsászár (vers)
Kalóz Edit	3	Játékok W. S.-nak öt tételben (vers)
Sigmond István	6	Balladoid (elbeszélés)
Jánosházi György	12	Őszi magány; Jobb lenne domboldalban; Húzd magad kaptafára (versek)
Baka István	15	Benes József Bábele
		* * *
Veress Dániel	16	Európa-szerte Erdélyt kerestem (Előhang Cs. Szabó László leveleihez)
Monostori Imre	32	„S egyszer csak: bennem lakott az Úr” (Németh László üdvösséggarca)
		* * *
Dobozi Eszter	38	Tíz körömmel (Izsák 1993-ban – III., befejező rész)
		* * *
* * *	48	Jékely Zoltán: Álom (Domokos Mátyás sorozata
Kozmács István	56	Milyen nyelven s miről énekelnek a hunok? (Az Atilla, isten kardja rock-opera szövegéről és egyebekről)
Miszlai Gabriella	62	A hús álma a fényről (Tornai József: A szerelem szürrealizmusa)
		* * *
Vasy Géza	72	Versekhez közelítve (Balla Zsófia: Egy pohár fű; Nagy Gáspár: Mosolyelágazás; Kántor Péter: Fönt lomb, lent avar; Tóth Erzsébet: Arcod mögött május; Banos János: Beteljesedett; Szervác József: Előszó; Géczy János: Mágnesmezők, Magánkönyv; Zalán Tibor: Kívül)
Hász Erzsébet	83	Istentelenség=embertelenség (Török Endre: Szemfényvesztések kora)
Borbándi Gyula	85	Nagy György, egy bátor republikánus (Horváth András: „A reszpublika álmodója” – Nagy György harca a független magyar köztársaságért)
Kokas Károly	89	Volt egyszer egy Ellenpontok... (Molnár János: Az egyetlen)
Banner Zoltán	90	Hegyibeszéd falubolondjával (Bánszky Pál: Népi szobrászat)
Harmat Pál	92	Freud redivivus (Pszichoanalitikus könyvkiadás a rendszerváltás óta)

Benes József grafikái a 2., 5., 11., 13., 14., 31., 82. és a 96. oldalakon

kek megbecsülése és védelme, a máshoz az erős szociális érzék és felelősségtudat közölhető, de ameddig a magyar közélet irányító erői nem tudják egységbe fogni a nemzeti és a szociális elkötelezettséget, a Nagy Györgyöt megillető tisztelet és megbecsülés is csorbát szenved.

Már említett hódmezővásárhelyi temetői beszédében Csoóri Sándor joggal rokonította sorsát Bajcsy-Zsilinszky Endre és Bibó István sorsához. Mindegyikükkel szemben adós még a nemzet az illendő tisztelettel és közmegebecsüléssel. Azzal, hogy nemcsak eszméik egyikét vagy másikat emeli ki és igyekszik elfogadtatni, hanem az egész embert, és az egész életművet magáévá teszi. Reméljük, hogy Bajcsy-Zsilinszkyvel, Bibóval és másokkal egyetemben egyszer Nagy György is azok között lesz, akik nemzeti történelmünk kiiktathatatlan alakjai és munkásságukat az egész nemzet emlékezte őrizi. (*Közművelődési Információs Vállalat, 1992.*)

Borbándi Gyula

Volt egyszer egy Ellenpontok...

Molnár János: Az egyetlen

A kevesekkel együtt, akik egyáltalán hallottak róla, a Beszélő egyik 80-as évek eleji, ronggyá olvasott példányából értesültem. Hogy van. Hogy még ott is. Hogy merik...

Ceausescu Romániájában, Erdélyben, a nyolcvanas évek elején nagyon kevés példányban megjelent EGY ellenzéki lap, EGY szamizdat. Az ELLENPONTOK. Az „egyetlen”, ahogy a történetét elbeszélő könyv szerzője, Molnár János hívja.

Úgy adódott, hogy viszonylag közelről nyomon követhettem a furcsa műfajú könyv születését, amely dolog maga megér egy misét, valami „regény regénye” típusút. Mindenestre a készülő anyagok szaporodása, s a születés „izgalmai” egyre világosabbá tették, hogy NEM arról szól a történet, amire számítottam, vagy amire bárki érintett számíthatott.

Erdélyben szamizdat. Magyar. Heroikus kémhistória, lázas összeesküvések, legendás

konspirátorok... valami ilyesmi lebegett előttem. Szóval a Beszélő közege, szigorított kiadásban, extra izgalmaival. Nyilván a szándékban még ez is benne lehetett, de a könyv anyaggyűjtési folyamata másféle tendenciákat erősített fel. A szöveg ugyanis nem visszaemlékezés, nem is monográfia. Inkább kísérlet, egy élethelyzet, emberi viszonylatok dokumentált „kimerevítésére”. Mint halszemoptikával, úgy erősödtek föl a kép előterében egyes alakok. Másoknak csak egy jellegzetes mozdulata van. Az egész, mint egy Gulyás-típusú dokufilm forgatókönyve. S mindezt átszövi a QUEST klasszikus mozzanata: kisszerű rekonstrukciók. Olyasmi, hogy X. dohányzott-e még akkoriban, Y. láthatta-e ezt, és Z. miért nem akar emlékezni minderre.

Szentségtörésnek tűnhet, de az *Ellenpontok történetében ma már legkevésbé az Ellenpontok története az izgalmas*. Úgy tűnik, sokkal veszélyesebb történet, az ami utána következik. A félreértések elkerülése végett, ennek a dolognak már nem árt az igazság. Vagyis *nem föltétlen* érdekes, úgy és még úgyabbul igaz, vagy hamis egy-egy állítás, dátum, időpont. A mozaikdarabkák végül is összeállnak, aki akarja nagyjából világosan összerakhatja a tényeket. Az „egyetlen” története, ahogy lassan kihámozódik, lassan átalakul egy beszédmód, egy élethelyzet szimpomatikus rajzává.

Sokan beszámoltak, többen irodalmi szinten a diktatúra lélektanáról. Mindig irtózatosszerűen szembeesni azzal a ténnyel, hogy a tyrann rendszerek máskülönben normális emberekből hogyan „teremtene” hősöket, aljas árulókat, vagy egyszerűen csak a falhoz lapulókat. Talán még ennél is tragikusabb átélteni (a könyv erre bőven ad alkalmat) a kisszerű gyanúsítgatások, az utólagos kozmetikázások, marakodások történetét. Emlékszem, éppen az Ellenpontok éveiben Romániában egy ismerősünkre valaki azt mondta: *talán téglá*. Rosszszívű lélektani tanulmány volna leírni, hogy vált le róla mindenki, hogyan kerülték, mint a leprást Kolozsvár szerte. Akik kijártak, értetlenkedve nézték a helyi specialitásokat. A szobában felhangosított rádiót beszélgetés közben, hogy a cél előtt kettővel már le kell szállni a villamosról, hogy a borítékokon soha ne legyen cím, vagy feladó... Ennek a világnak a sűreje kel életre, hogy '89 után és évek óta átköltözve sem lehet szabadulni a lidércnyomástól. Azt hiszem, ehhez képest egyenes

képlet, akit elvisznek, szemtől-szemben megvernek. A szkeu, vagy bárki más. Mondják, '44-ben, akit elkapott a Gestapo, az felsóhajtott, hogy vége, hogy talán már jobb is. Aki ismeri egy Anna Frank-féle padlásolás borzalmát, tudja, miért. Itt többnyire CSAK a félelem az állandó, a GYANÚ és a GYŰLÖLET. Victor Klemperer, a „hétköznapi fasizmust” jellemezve megírta a diktatúra „nyelvi” szociálpszichológiáját is. Azt hiszem, könyve „A Harmadik Birodalom nyelve” alig érint valóságos történelmi eseményeket, mégis nagyon pontos. „Az Egyetlen” is megbízható forrás, jól írta a szerző a címlapra: az ellenpontosok története. Hál'Istennek az is benne van, ami nincsen benne (Kányádi), s van kitűnő összefoglaló is: Szócs Géza levele. Ez utóbbi teljes kifejelettségében tükrözi mindazt, amiről itt szó van. Mindenesetre, azóta, ha a szovjet típusú rendszerek léleksorvasztó, embertelen hatásairól szó esik, gyakran jut eszembe. Állatorvosi ló, látélet, ha Belinszkijt plagizálom „az erdélyi nyomorúság enciklopédiája”. Kis iróniával azt is mondhatnám: ni csak, a király meztelen. De a dolog keserűbb: szomorúan megérteni: nem ilyenek, ilyenek lettek. Itt, Aradtól nem messze, még jól érthető ez. S talán olyan is lesz, aki ideát is szembesít. Most a hőskultuszban, ahol mindenki UTÓLAG szamizdatus, ötvenhatos és sietve ellenzékivé retusálja magát.

És kemény dolog lesz mindazoknak szembeülni, akik szerepelnek benne. Nem a tényekkel, hanem a beszédmóddal, a kontextussal, amibe benne élnek, azt hiszem immár ÖRÖKRE. (Molnár János: Az egyetlen. Az Ellenpontok és az ellenpontosok története Szeged. 1993.)

Kokas Károly

Hegyibeszéd falubolondjával

Bánszky Pál: Népi szobrászat

Éppen az erdélyi naiv művészetről tervezett új könyvem anyagának gyűjtése és rendszerezése közben került asztalomra a napokban Bánszky Pál tanulmánya, aki 1972-ben megjelent első szerény kezdeményemet fel-

karolva, (melyről egyébként akkor boldogan olvastam recenziót éppen ezeken az oldalakon is: Zelnik József: Banner Zoltán *Csillagfaragók*. Forrás, 1973/4-5.sz.), mind a kecskeméti naiv múzeum tükrében, mind elméleti munkásságában először merete az erdélyi alkotókat is felvonultatni, együtt láttatni tehát a magyarországi és erdélyi „Nagy Reálisok” (Kandinszkij) vonulatát a kortárs magyar művészet szövetében.

Merthogy ez az első alapelv, amelyet (most éppen e kis könyv fényében) le kell szögeznünk: a naiv és ábrázoló népi mesterek tevékenysége nem művészetben kívüli művészetként érdekes számunkra, hanem, akárcsak az egész világon, ahol egyáltalán művelik ezt a sajátos műfajt, a 20. századi magyar művészet szerves elemeként, amelynek jelentősége, vonulat-jellege egyenes arányban nő a hivatásos művészetben törvényszerűen szemléletmeghatározóvá, majdnem kizárólagos formaképző ösztönzéssé hatalmasodó elidegenedéssel, elmagányosodással és az elszemélytelendésig fokozódó személyiségkulusszal.

Ezen belül pedig különös súlyt kölcsönöz a lassanként nem is létező, így hát szükségképpen nem szakkiadónál, hanem egyszerű múzeumi kiadványként napvilágot látott elemző összegezésnek (Magyar Naiv Művészek Múzeuma kiadványai I.), hogy ötven esztendő után újra ráirányítja a figyelmet a magyar nép szobrászatára. (1944-ben jelent meg Andrásy Kurta János könyve a Misztótfalusi Kiadónál *A magyar nép szobrászata* címmel.)

Eme másik, ám nem másodlagos szempontból ugyanis Bánszky mondanivalóján is túlmutat, anélkül, hogy a figyelmet eltereljenk a kiindulásul szolgáló textusról. Szerző ugyanis, mint a naiv és népi művészeti téma első számú hazai szakértője, ezúttal is módszeres körületekintéssel veszi birtokába a terpet: a „szoborfaragó” elődök műfaji besorolásával (egyházi és szakrális jellegű faragások, korpuszok, türelemművegek, kiskun Madonnák, sírjelek, használati tárgyak, botkészítés) ugyan nem fedi le hiánytalanul a történeti hátteret. (Erdély, de különösen Felvidék és Kárpátalja vonatkozásában; ámbár a részkutatások hiányában valójában nem is teheti); az esztétikai célú szoborfaragás jelentkezésétől a népi szobrászat 1945 utáni három nagy megmérettetésén keresztül azonban (a nyugdíjaskorúak országos pályázata 1972, Nemzeti Galéria; a népi szobrá-